

2. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект / Ю.Я.Лузан // Економіка АПК.-2011.-№ 2.-С. 3-12.
3. Кобзев І.С. Проблеми раціонального використання та відтворення природного ресурсного потенціалу в аграрній сфері України /І.С.Кобзев [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2011_1012/KOBZEV.pdf.-С.5
4. Охорона та раціональне використання природних ресурсів і рекультивация земель: [Навч. посібник] / П.П. Надточій, Т.М. Мислива, В.В. Морозов та ін.; за заг. ред. П.П.Надточія, Т.М. Мисливої.-Житомир: Видавництво «Державний агроекологічний університет», 2007.-С. 58-63.
5. Федоров М.М. Земельна реформа і розвиток ринкових земельних відносин /М.М.Федоров // Економіка АПК.-2011.-№ 7.-С. 55-60.

УДК: 338.487 (477.64)

Марченко О.А., Іванова В.М., Хрущ Ю.М.

СУЧАСНА ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Здійснення регіональної політики в галузі туризму ґрунтується на визнанні культурного розвитку України як одного із пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, невід'ємної складової розвитку України. Тому на рівні регіону, особливо в останні роки, приділялася увага щодо консолідації зусиль влади, промисловців, підприємців, усього населення області для створення здорового духовного простору.

Головною метою цієї політики проголошено:

- упровадження державної культурної політики в регіоні;
- виконання обласних цільових галузевих програм;
- забезпечення певного мінімуму культурних послуг для всіх верств населення;
- збереження народних мистецьких традицій, етнокультурного розмаїття;
- підвищення масової культури, її орієнтація на моральні та духовні цінності.

Огляд останніх досліджень. Необхідно відзначити, що тривалий час у вітчизняній практиці господарювання та науці сприйняття туризму як галузі мало другорядний характер. Закон України «Про туризм» був прийнятий тільки у 1995 р. Увага з боку вчених-економістів до обґрунтування його розвитку, трансформації та удосконалення структури галузі також не була проявлена належним чином. Туризм з огляду на його регіональну специфіку досліджували переважно географи. Насамперед, це О.Бейдик, О.Любіцева, І.Смаль та ін. У 2000- х роках активний інтерес до вирішення проблеми галузі почали проявляти вчені-економісти: М.Мальська, О.Сарапіна, Л.Черюк та ін.

Формулювання завдання дослідження. Головним завданням дослідження є надання сучасної оцінки ресурсного потенціалу туристичної галузі Запорізької області.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи ресурсний потенціал туристичної галузі необхідно відзначити, що Запорізька область має дуже потужний та різноманітний потенціал, щодо розвитку туристично-рекреаційної індустрії, представлений природними, культурно-історичними та соціально-економічними ресурсами. В Запорізькій області функціонує 21 музей державного підпорядкування із загальною кількістю близько 330,0

тис. предметів основного фонду. З 2006 р. надійшло 8061 нових експонатів, проведено 146 виставок за різною тематикою: "Болгарська хата", "Різдвяна", "Анна Франк. Уроки історії", "Розгойдані дзвони пам'яті", "Природа. Людина. Натхнення" тощо.

У музеях побувало 553,4 тис. відвідувачів, надано послуг на 1055,45 тис. грн. Музеї, як діють відповідно до законів України "Про музеї та музейну справу", "Про охорону культурної спадщини", є привабливими для туристичного відвідування. Але більшість музейних експозицій тематично складні та створені за застарілими методологіями і технологіями. У регіоні налічується 513 бібліотек, загальна кількість читачів складає 590,5 тис. осіб. Кількість бібліотечних фондів налічує 9365,0 тис. примірників.

Установи культури клубного типу представлені парками культури та відпочинку, центрами дозвілля, палацами та будинками культури, сільськими клубами. За 2014 р. проведено понад 50 тисяч культурно-мистецьких акцій. При клубних установах працює 3,5 тис. творчих формувань, в т. ч. 1,5 тис. дитячих, які об'єднують майже 57,0 тис. учасників, з них 50% дітей та підлітків [1].

Кінообслуговування населення області забезпечують 24 демонстратори (12 кінотеатрів, 12 сільських кіноустановок). Триває формування мережі підприємств обласної кіногалузі недержавної форми власності. Функціонує обласна філармонія, 3 обласних та низка міських театрів (український музично-драматичний, театр юного глядача, театр ляльок, театр-лабораторія "Ви", театр-кабаре "Александровський уезд" тощо). Підтримуються академічні напрями мистецтва та упроваджуються новаторські підходи до виконання театральних творчих завдань.

Запорізький край винятково багатий на пам'ятки історії та культури. На державному обліку перебуває 8031 історико-культурних пам'яток, в т. ч. 1677 - історії, 6276 - археології, 78 - монументального мистецтва [1].

До Державного реєстру національного культурного надбання України внесено 18 пам'яток області: 8 пам'яток археології (надзвичайні пам'ятки світового значення - залишки давніх стоянок, поселення, городища, поховальні комплекси, кургани, ґрунтові могильники Канат-Могила та Поповські могили у Бердянському районі; Куляб-Могила у Михайлівському, Солоха та Мамай-гора у Кам'янсько-Дніпровському, Цимбалові могили у Великобілозерському районах, а також археологічний комплекс пам'яток "Лиса Гора" у Василівському районі та 3 пам'ятки історії (включаючи Дніпрогес). Є також 3 заповідники: Національний заповідник "Хортиця", державний історико-археологічний музей-заповідник "Кам'яна Могила" (м. Мелітополь), історико-архітектурний музей-заповідник "Садиба Попова" (м. Василівка).

Острів Хортиця (м. Запоріжжя) - унікальна комплексна історико-культурна та природна пам'ятка, що охоплює період від мезоліту до ХХ століття, всесвітньо відома як колиска Запорізького козацтва та осередок першої у світі демократичної республіки.

З давніх часів Хортиця набула значення духовного, державного і політичного символу Українського народу. Саме на Хортиці збиралися давньоруські князі, щоб, об'єднавшись, боротися зі своїми ворогами. Острів Хортиця став колискою українського козацтва, оплотом запорізьких вольностей та уособленням національного духу. Запорізька Січ - унікальне явище в історії нашої країни і всього людства. Після затвердження як військово-політичного центру українського козацтва, вона згодом перетворилася на столицю найдемократичнішої для свого часу козацької республіки й відіграла значну роль у формуванні військових, політичних, господарських і культурних засад української державності.

Історико-культурний комплекс "Запорізька Січ" покликаний стати моделлю військового та адміністративно-політичного центру запорізького козацтва, який даватиме повну уяву про матеріальну і духовну культуру запорізького козацтва упродовж історичного періоду його існування. Комплекс "Запорізька Січ" поєднує музейно-експозиційні та рекреаційні об'єкти.

На території заповідника знаходиться державний геологічний заказник "Дніпровські пороги" загальною площею 1383 гектари, який належить до природно-заповідного фонду України. Унікальною особливістю є те, що на острові представлені ландшафти всіх географічних зон України - від степової до гірської. З 1052 видів вищих рослин 657 належать до дикорослих аборигенів, 11 з них занесено до Червоної книги України, 41 - реліктові та ендемічні рослини.

Державний історико-археологічний заповідник "Кам'яна Могила" (Мелітопольський район): на території 15 га заповідника знаходиться пісковий пагорб площею 3 га, який є унікальною пам'яткою стародавньої історії та культури. У гротах та печерах цього пагорбу, яких на сьогодні відкрито 60, було знайдено петрогліфічні комплекси - унікальні зразки первісного мистецтва віком до 14 млн. років.

Історико-архітектурний заповідник "Садиба Попова" (Василівський район) - диво містобудування, музей замкової архітектури пізнього класицизму, побудований у 1884 р. Аналогів високоякісного мурування стін з цегли, за свідченнями фахівців, немає ні в Україні, ні взагалі в Європі.

Заповідник "Кам'яні Могили" (Розівський район) засновано 5 квітня 1927 р. як особливу природоохоронну територію місцевого значення. Його площа складає близько 400 га, з них 300 га у складі Донецької області і 100 – Запорізької. Зараз він є одним із чотирьох відділів Українського державного степового природного заповідника, підпорядкованого Президії НАН України. Район урочища "Кам'яні Могили" у геологічному, біологічному, художньо-емоційному та історичному аспектах є водночас унікальним і репрезентативним [2].

Далеко за межами України відомі також нерухомі речові пам'ятки із числа археологічних знахідок курганів Кам'янського городища, меморіальні місця, пов'язані зі всесвітньо відомими історичними постатями Нестора Махна, Дмитра Донцова та ін. Додає регіону позитивного туристичного іміджу унікальна споруда греблі Дніпрогесу та органічно пов'язаний з нею район Запоріжжя, спроектований всесвітньо відомими архітекторами братами Весненими.

За сприяння управління культури і туризму облдержадміністрації в області стало традиційним проведення різноманітних фестивалів, конкурсів обласного, всеукраїнського, міжнародного значення: І Міжнародний юнацький конкурс піаністів Володимира Віардо; Всеукраїнський фестиваль дитячого та юнацького виконавського мистецтва "Акорди Хортиці"; Всеукраїнський фестиваль дитячої естрадної творчості "Топ-Топ"; регіональний конкурс на вищу театральну нагороду Придніпров'я "Січеславна - 2006"; обласний фестиваль народної хореографії ім. Ю. Большакова; обласний пісенно-поетичний фестиваль "Мамині джерела", Всеукраїнський фестиваль мистецтв національних культур "Ми - українські", Всеукраїнський фестиваль народного мистецтва "Хортиця" за участю провідних мистецьких колективів України, відбірковий тур Всеукраїнського фестивалю сучасної пісні та популярної музики "Червона Рута" тощо [2].

Запорізька область має унікальне економіко-географічне положення. Південні кордони області омиваються водами Азовського моря, берегова лінія якою в межах області перевищує 300 км. Територія області займає 27,2 тис. км², що становить 4,5% території України. Протяжність з півночі на південь становить 208 км, а зі сходу на захід - 235 км. Є досить розвинута система залізничного, автомобільного, водного та авіаційного сполучення.

Клімат - помірно-континентальний, характеризується чітко означеною посушливістю. Середньорічні температури: літня - +22 С, зимова - -4,5 С. На рік у середньому припадає 225 сонячних днів; рівень опадів становить 448 мм. Такі природнокліматичні умови дозволяють вирощувати в області майже всі сільськогосподарські культури, отримуючи високі врожаї, а також максимально сприяють розвиткові курортно-туристичної діяльності.

Територія Запорізької області поділена на два водозабірних басейни: басейн ріки Дніпра і басейн Азовського моря. Басейн р. Дніпра (третьої за величиною ріки в Європі) охоплює північно-західну частину області та складається з Каховського й Дніпровського водосховищ, трьох середніх річок (річки Молочної, Конки, Гайчура) і 118 малих річок з 28 водосховищами та 849 ставками. Басейн Азовського моря омиває південно-західну частину Приазовського взгір'я і східну частину Причорноморської низини; практично всі відтоки басейну відносяться до малих. Найбільші серед них - річки Молочна, Берда, Збиточна та Великий Утлюк.

Водні ресурси р. Дніпра є основним джерелом водопостачання на промислові об'єкти області, враховуючи такі енергетичні гіганти, як Запорізька атомна електростанція й Запорізька теплова електростанція, забезпечення питною водою близько 50% населення області (у перспективі - до 90%), зрошування земель та задоволення інших потреб. Крім того, р. Дніпро є джерелом електроенергії: працює Дніпровська гідроелектростанція. Дніпро також використовується як транспортна артерія й цінний курортно-рекреаційний ресурс.

Північна частина Азовського моря розглядається як ціннісна рибогосподарська та рекреаційна зона області. Узбережжя багате на мінеральні лікувальні ресурси: лікувальні грязі (озера "Велике" та "Кирилівське"), мінеральні води ("Бердянські" та "Кирилівські"). Родовищемінеральної води "Бердянське" розташоване на території курорту "Бердянськ" і включає ділянки "Лазурний", "Бердянськ", "Нива", "Азов-1" і "Азов-3". На родовищі використовуються ропні і високомінералізовані води для бальнеологічних цілей зовнішнього застосування.

Родовище "Кирилівське" розташоване на території санаторію "Кирилівка". На родовищі використовуються ропні води і води середньої мінералізації. Запаси ропних вод затверджені в кількості 699 м³/доб., середньої мінералізації - 360 м³/доб. Водовідбір відповідно складає по 7 м³/доб. Значні запаси мінеральних лікувальних ресурсів дозволяють розвивати на узбережжі Азовського моря в Запорізькій області курортно-оздоровчу зону [2].

У межах області розвідані та використовуються мінеральні води і лікувальні грязі практично всіх відомих бальнеологічних типів. В оздоровчих і лікувальних цілях широко використовується озокерит та спелеотерапія. М. Бердянськ, м. Приморськ і смт. Кирилівка користуються великою популярністю у курортників. Всього на Азовському узбережжі та в акваторії р. Дніпра функціонує близько 600 оздоровчих закладів. У багатьох районах створено садиби зеленого туризму [1].

У загальній кількості оздоровчих закладів 66 % перебувають у колективній власності, 20,6 % - у державній, 5,7 % - у комунальній та 7,7 % - у приватній. Причому в останні роки питома вага оздоровчих закладів, що знаходяться у приватній власності, збільшується. В цілому це позитивно впливає на поліпшення якості послуг, але призводить до подорожчання вартості відпочинку [1].

Рекреаційний та туристичний потенціал Запорізького Приазов'я створює передумови для перспективного розвитку курортного господарства. Нині ця територія є рекреаційним резервом і перебуває на етапі екстенсивного освоєння. На розвиток рекреаційної сфери значно вплинула загальна криза в господарстві країни. Нестача коштів у більшості населення на відпочинок та оздоровлення призвела до скорочення кількості рекреаційних закладів чи неповного їх завантаження.

Сьогодні йде процес становлення як функціональної, так і територіальної структури Північного Приазов'я. Основним елементом ієрархічної системи територіальної структури Запорізького Приазов'я є курорт. У межах Запорізького Приазов'я сформовано три курорти: "Бердянськ", "Кирилівка" та "Приморськ".

Вони мають вигідне географічне положення і сприятливі природні передумови для організації рекреаційної діяльності. Так, розміщений на південному сході Запорізької області, Бердянський грязьовий приморський курорт територіально об'єднує

Бердянську косу з її кореневою частиною, курортну зону м. Бердянська, а в перспективі може приєднати Луначарські і Новопетровські рекреаційні угіддя стихійного тривалого і короткочасного відпочинку локального значення, розташовані відповідно на захід та на схід від меж міста.

Кирилівський бальнеокліматичний грязьовий курорт знаходиться на південному заході Запорізької області і територіально об'єднує селище міського типу Кирилівка, коси Пересип і Федотова. На території курорту, що займає площу 203,3 га, переважає оздоровчий сезонний відпочинок дітей і дорослих, що здійснюється в 113 рекреаційних установах загальною місткістю 19,9 тис. людей.

Розширення території курорту "Кирилівка" можливе за рахунок непридатних і малоприсаєднатих сільськогосподарських угідь (900 га). Це дозволить територіально охопити курортом Молочний лиман, що є джерелом мулових і сульфідних грязей. Серед соціально-економічних передумов найбільш сприятливою для розвитку рекреації в межах курорту є достатньо розвинена транспортна інфраструктура. У межах території курорту "Кирилівка" можна виділити такі зони: район селища Кирилівка представлений 10 базами відпочинку, дитячими оздоровчими установами, санаторієм "Кирилівка", розрахованим на одночасне лікування 2,1 тис. людей; коса Пересип представлена 60 базами відпочинку на 12,2 тис. людей; спортивна база на косі Федотова представлена 129 закладами на 12,7 тис. людей; зона Радивонівських рекреаційних угідь для оздоровчого відпочинку 3,4 тисяч дітей у селі Богатир та 1,1 тис. дорослих [1].

Приморський оздоровчий курорт місцевого значення розташовано на півдні Запорізької області. Він налічує 24 оздоровчі заклади для дорослих на 7,545 тис., та 7 дитячих оздоровчих закладів на 2,320 тис. [1].

Степанівські, Чкалівські і Ботієвські рекреаційні угіддя стихійного тривалого і короткочасного відпочинку розташовані поблизу м. Мелітополя на території Приазовського адміністративного району між Кирилівським і Приморським курортами. Маючи вигідне географічне положення, сприятливі природні рекреаційні передумови, функціонально вільні, непридатні і малопродуктивні для ведення сільського господарства землі, вони можуть існувати, освоюватися самостійно - поза курортом.

Особливу роль у туристичному та готельному бізнесі відіграє глобальна мережа Інтернет, що дозволяє створення регіональних інформаційних порталів туристично-рекреаційного призначення. Верховна Рада України 11 січня 2005 р. прийняла Закон України "Про оголошення лікувально-оздоровчої місцевості м. Бердянська Запорізької області курортом державного значення". Незважаючи на все це, хижацьке використання природних ресурсів загрожує швидким виснаженням їх. Така ситуація зумовлена відсутністю:

- Державного кадастру природних територій курортів України та Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України;
- нормативно-правових актів про визначення природних територій курортами державного та місцевого значення зі встановленням їх меж та зон санітарної охорони;
- затвердженої відповідно на державному й регіональному рівнях медичної спеціалізації курортів;
- затвердженої та скорегованої містобудівної документації на більшості курортних територій;
- державного моніторингу курортних територій;
- достатнього обсягу фінансування з місцевих бюджетів протиерозійних і протизсувних робіт, що загрожує руйнуванням частини прибережних територій та пляжів;
- державного нагляду і контролю за дотриманням правил і норм використання лікувальних ресурсів (наявні унікальні природно-оздоровчі ресурси використовуються неефективно, існує тенденція до їх руйнування і знищення);

- диференційованих тарифів плати за користування природними лікувальними ресурсами у залежності від їх цінності тощо.

Чинники, що є передумовою або джерелом виникнення проблемних ситуацій:

- останніми роками відбувалося стабільне зниження рівня народжуваності та зростання смертності, що призвело до збільшення від'ємного природного приросту населення. Очевидно, що в найближчому майбутньому потенційний попит на внутрішній туризм зменшиться;

- охорона історичних пам'яток забезпечується за рахунок коштів місцевих бюджетів, що не задовольняє нагальні потреби утримання і не забезпечує доступності цих пам'яток для громадськості та проведення науково-дослідних розробок;

- високий ступінь техногенного навантаження на область негативно впливає на стан навколишнього природного середовища. Залишається гострою ситуація у сфері поводження з відходами, що у великих обсягах щорічно утворюються, розміщуються та накопичуються на території області. Інтенсивний розвиток галузі ще більше загострить цю проблему; на Запорізькій АЕС збудовано у 2001 р. сухе сховище відпрацьованого ядерного палива СВЯП, яке вирішило проблему його збереження на 50 років. З уведенням сховища в дію держава щорічно заощадує десятки мільйонів доларів. Головний ефект його використання - збереження найпотужнішої у Європі атомної станції у складі діючих електростанцій України. Але це значно зменшує інвестиційну привабливість рекреаційних угідь області, особливо в іноземних інвесторів.

Запорізька область посіла 4 місце у країні за кількістю викидів від стаціонарних джерел забруднення (підприємств) - 233,5 тис. т. Це пов'язано, передусім, із розміщенням у регіоні промислових об'єктів таких екологічно небезпечних видів економічної діяльності, як металургійна, хімічна, у т.ч. нафтопереробна промисловість, видобування металевих руд, виробництво електроенергії тощо. Особливу тривогу викликає екологічний стан узбережжя Азовського моря в курортній зоні (с. Кирилівка та Алтагірське урочище), де відсутнє водовідведення оздоровчих закладів [2].

Вже більше 30 років ці зони не мають власних очисних споруд каналізації. Відсутність централізованого водовідведення та елементарних умов у місцях зосередження відпочивальників призвело вже до значних забруднень прибережної смуги, що може призвести до повної втрати цінного рекреаційного ресурсу. У цілому, води Азовського моря на території Запорізької області згідно з комплексною оцінкою класифікуються як брудні.

Відсутні прісні води уздовж узбережжя Азовського моря в межах Якимівського і Приазовського районів. Питне водопостачання залишається найгострішою проблемою для басейну Азовського моря як у кількісному, так і в якісному розумінні. Через відсутність джерел питної води в південній частині області, у тому числі в оздоровчих зонах узбережжя Азовського моря, створюється незадовільна епідеміологічна ситуація, що ставить під загрозу здоров'я населення та відпочивальників.

Висновки. На жаль, більшість рекреаційних ресурсів не є самовідтворювальними. Саме тому на регіональному рівні потрібні цілеспрямовані дії, спрямовані на підвищення якості життя і в тому числі – на розвиток рекреації.

До компетенції місцевої влади належать: безпосереднє фінансування природоохоронної діяльності, чіткий контроль за використанням уведення в дію природоохоронних об'єктів і потужностей за рахунок усіх джерел фінансування, допомога в раціональному використанні об'єктів соціальної сфери підприємств регіону, сприяння розвитку малого підприємництва у сфері оздоровчих послуг тощо. Держава підтримує активізацію роботи щодо створення нових євро регіонів, а саме: реалізовуватиметься діяльність, яка сприятиме розвитку туристичного руху в прикордонній сфері шляхом проведення взаємної промоуції туристичних атракцій, туристичної інформації у прикордонних районах, ліквідації бар'єрів, що обмежують

туристичний рух. У рамках цього напрямку можна ставити завдання щодо розбудови Приазовського курорту спільно з суміжними областями.

Анотація. У статті проведено дослідження ресурсного потенціалу туристичної галузі Запорізької області. Надана сучасна оцінка функціонування. Виявлені існуючі проблеми.

Ключові слова: ресурсний потенціал, туристична галузь, економічний регіон, економічна оцінка, курорт.

Аннотация. В статье проведено исследование ресурсного потенциала туристической отрасли Запорожской области. Предоставлена современная оценка функционирования. Выявлены существующие проблемы.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, туристическая отрасль, экономический регион, экономическая оценка, курорт.

Annotation. In the given article the study of the resource potential of the tourist sector of Zaporozhe region has been conducted. The present economic evaluation of its functioning has been given. The existent problems have been identified.

Key words: resource potential, tourist sector, economic region, economic evaluation, resort.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник Запорізької області за 2014 рік / Головне управління статистики у Запорізькій області. – Запоріжжя, 2015. – 516 с.
2. Марченко О.А. Трансформації та удосконалення регіональної структури туристичної галузі: монографія. – Херсон: Айлант, 2014. – 344с.

УДК 633.844 : 631.5 (477.72)

Жуйков О.Г.

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СТРАТЕГІЙ ХІМІЧНОГО ЗАХИСТУ РОСЛИН

Постановка проблеми. Останнім часом в практиці вітчизняного агровиробництва простежується неабиякий інтерес сільгосптоваровиробників до високорентабельних сільськогосподарських культур родини *Капустяні*, проте окремі з них (насамперед, озимий ріпак) за очевидного перенасичення сівозмін негативним чином впливають на загальний рівень родючості та фітосанітарний стан ґрунтів. Відтак, опрацьована система хімічного захисту рослин в комплексі із об'єктивною економічною оцінкою розроблених агрозаходів є дієвим важелем популяризації культур в Південному Степу.

Огляд останніх досліджень. Зважаючи на фрагментарність досліджень зональних технологій вирощування видів гірчиці в Україні, результатів системного вивчення економічних аспектів як загальних технологій її виробництва, так і окремих агротехнологічних блоків (зокрема, захисту рослин) в науковій літературі майже не зустрічається.

Завдання дослідження. Зважаючи на вищенаведене, завданням наших наукових досліджень був системний аналіз з позицій економічної доцільності складових блоку догляду за рослинами (хімічних захист від комплексу шкочинних біологічних видів) адаптивних зональних технологій виробництва товарного насіння гірчиці сарептської (ярої та озимої форми), білої та чорної за їх вирощування в незрошуваних умовах Південного Степу України.